

Nr 98.

Av herr **Berg** i Stockholm, om avslag å Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en statssamskola i Sollefteå.

I årets statsverksproposition hemställer Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 109, till riksdagen, att denna måtte *dels* medgiva upprättande av en statssamskola i Sollefteå i stället för därvarande privata samskola, *dels* föreskriva den ordning, vari ifrågavarande statssamskolas upprättande skall försiggå, *dels* bevilja de medel, som under år 1916 bleve för den önskade åtgärdens vidtagande erforderliga.

Genom ett bifall till denna hemställan skulle riksdagen draga ett brett streck över den skolpolitik, som den sedan många år tillbaka följt.

Sollefteå enskilda samskola, som varit i verksamhet sedan år 1883, till en början under benämningen »Sollefteå privata elementarläroverk för gossar och flickor», åtnjuter för närvarande i egenskap av »enskild mellanskola» ett årligt statsanslag av 4,300 kronor. Den hör emellertid till de lägre privatläroverk, vilka icke velat ombilda sig till »mellanskolor» i egentlig mening, d. v. s. till överbyggnader på folkskolan, utan fortfarande äro delvis parallella med denna, och vilkas statsunderstöd därför blivit ställt på indragningsstat genom det av 1910 års riksdag fattade beslutet, att enskilda läroanstalter av sådan organisationstyp skola kunna erhålla dylikt understöd endast intill utgången av år 1920.

I likhet med övriga läroverk av ifrågavarande slag har Sollefteå samskola med avseende på sin anordning för framtiden tre utvägar att välja emellan:

1) den kan fasthålla vid sin hittillsvarande organisation såsom delvis parallell med folkskolan, i vilket fall den behåller sitt statsunderstöd intill utgången av år 1920 men sedan måste ordna sin ekonomi så att den blir oberoende av dylikt understöd;

2) den kan avstå från sina parallellklasser till folkskolan och med bibehållande av sin privata karaktär organisera sig såsom överbyggnad på

folkskolan, d. v. s. bli »enskild mellanskola», i vilket fall den ock erhåller rätt till understöd från reservationsanslaget till enskilda mellanskolor;

3) den kan på samma sätt organisera sig såsom överbyggnad på folkskolan samt övertagas av kommun (eller kommuner), i vilket fall den blir berättigad till understöd från förslagsanslaget till kommunala mellanskolor.

Samtliga dessa tre utvägar har man i Sollefteå förkastat, och i stället har man där sökt finna en fjärde, på vilken man samtidigt kunde uppnå två önskemål — det ena: att ej behöva bygga på folkskolan såsom bottenskola, det andra: att få skolan övertagen av staten. Det är denna sistnämnda lösning av frågan, som läroverksöverstyrelsen förordat i sitt utlåtande den 23 juni 1914, och varom förslag i statsverkspropositionen nu föreligger.

Så vitt jag förstår, äro de skäl, som för den yrkade åtgärden andragits, i intet avseende hållbara.

När Kungl. Maj:t vid riksdagarna 1908 och 1909 föreslog inrättandet av s. k. mellanskolor (läroverk med folkskolan såsom bottenskola och realskoleexamen såsom kunskapsmål) och när riksdagen sistnämnda år, med vissa väsentliga lämpningar, gav sitt bifall härtill, var det samhället just av Sollefteå art, som man i främsta rummet hade i tankarna. Såsom det omnämnes i den framställning av kommitterade från Sollefteå köping och socken, vilken föranlett propositionen, har det ock varit »helt naturligt», att vid sakens övervägande »tanken på en kommunal mellanskola trätt i förgrunden».

Fördelarna av att bestämma sig för denna väg äro uppenbara. Enligt uppgift av läroverksöverstyrelsen, meddelad i den motivering för propositionen, som departementschefen lämnat, överstiger statsanslaget till kommunal mellanskola i allmänhet ej 9,000 kronor, och kommunernas kontanta anslag utgör i medeltal vid pass 3,600 kronor. En statssamskola åter kostar, enligt läroverksöverstyrelsen, årligen 22,384 kronor, varav 17,146 kronor 50 öre drabba staten och 5,237 kronor 50 öre kommunen. Med hänsyn därtill att kommunen skall gälda jämväl en fjärdedel av de tillfälliga löneförbättringar, som utgå till samskollärarinnorna, jämkar departementschefen vid sin beräkning dessa siffror så, att på staten komma 16,959 kronor och på kommunen 5,425 kronor, varjämte han anmärker, att för staten böra tilläggas ej blott utgifterna för lärarnas ålderstillägg, utan även gottgörelse till skolläkare, utgörande 100 kronor ur särskilt ordinarie anslag jämte 1 krona för var lärjunge ur särskilt extra anslag.

Såväl för staten som kommunen blir följaktligen en statssamskola

åtskilligt dyrare än en kommunal mellanskola, vilket departementschefen ock uttryckligen medgiver.

I en tid, då det statsfinansiella läget nödvändiggjort en hel mängd nedprutningar i anslag under åttonde huvudtiteln men mycket betydande ökningar på samma huvudtitel under de närmaste åren äro att motse (jag erinrar exempelvis om fortsättningsskolorna och yrkesskolorna), borde anförda skäl ensamt vara nog att väcka tvekan om lämpligheten att just nu börja öka vår redan förut synnerligen långa rad av allmänna läroverk.

Mot denna tvekan sätter departementschefen emellertid följande uttalande: »Om staten vid fullgörande av sin uppgift att tillgodose den högre undervisningens intressen finner omständigheter föreligga, som skulle påkalla inrättande av en statsamskola, bör staten ej låta den omständigheten, att denna skola medför större kostnader för staten, verka därhän, att staten träder tillbaka och hänvisar kommunen till upprättande av en kommunal mellanskola.»

Detta uttalande är riktigt så till vida, som det gör statens förpliktelse att övertaga privatläroverket i fråga beroende av att övertagandet befinnes påkallat av statens uppgift att tillgodose den högre undervisningens intressen. Frågan blir då: påkallar tillgodoseendet av vår högre undervisnings intressen verkligen, att den enskilda samskolan i Sollefteå förvandlas till statsläroverk?

Enligt min mening är det icke möjligt att härå svara ja. För kulturarbetet och statslivet kräves utan tvivel, att våra universitet och högskolor samt deras förberedelseanstalter, gymnasierna, lämna ett tillräckligt antal ämnessvenner för vetenskapen och förvaltningen. Men i få saker torde väl allmänna tänkesättet numera vara så enhälligt som däruti, att *det* antalet redan för länge sedan är uppnått. Dagligen höras ju klagomål över den enorma tillströmningen till examensbanorna jämte farhågor för ett hotande litterärt proletariat. Enligt min övertygelse skulle det visserligen vara en omöjlig uppgift man satte sig före, ifall man sökte lägga konstlade hinder i vägen för denna tillströmning. Varhelst begåvning för högre studier visar sig, där bör, så långt omständigheterna rimligen medgiva, tillträdet till sådana studier stå begåvningen öppet. När den kommunala mellanskolan hos oss infördes, var ock tankegången den, att varje kommun, som ville bereda sina studiebegåvade barn tillfälle till studier utöver egentliga folkskolans mått, skulle få statens medgivande och hjälp härtill — detta dock endast under den betingelsen, att kommunen själv skaffade sig den för ändamålet erforderliga skolan och ordnade densamma såsom *verklig mellanskola*, så att man kunde ha åtminstone någon garanti mot en osund tillströmning och någon föreställning om huruvida de in-

trädessökande ägnade sig för studier eller icke. För vinnande av samma syfte bestämdes ock, att de inträdessökande skulle vid offentlig prövning visa sig innehava det för inträde stadgade kunskapsmättet. En ytterligare fördel, som man genom införande av kommunala mellanskolor ville vinna, var den, att antalet läroanstalter, som ledde till realskoleexamen (och därmed medelbart till studentexamen), skulle komma att automatiskt reglera sig efter behovet, varigenom man kunde undgå de annars överallt uppdykande anspråken på nya statsläroverk samt de slitningar mellan stridiga ortsintressen, som av dylika anspråk måste bli följden.

Vid alla tillfällen, då anspråk beslätade med det nu förevarande blivit framställda, har man sökt göra troligt, att det samhälle, som frågan närmast gällt, intoge en »särställning» och att ett bifall till dess begäran alltså icke gärna kunde framkalla liknande anspråk från andra håll. Erfarenheten har upprepade gånger vederlagt detta sätt att argumentera. Antagligen finnes intet samhälle utan statsläroverk, som ej önskar sig en statsamskola; intet samhälle med statssamskola, som ej önskar sig denna utbytt mot en realskola; intet samhälle med realskola, som ej önskar sig denna tillökad med ett gymnasium. Man har visserligen sökt hålla dylika önskingar tillbaka genom fordringar på ett visst lärjungeantal för den eller den skolarten. Men dels är lärjungeantalet beroende på växlande folkmängd och konjunkturer, dels torde det vara mycket svårt att på ett fullt övertygande sätt hävda den grundsatsen, att ju mera betydande ett samhälle blir och ju rikare egna resurser det får, ju större anledning skall det ha att kräva såsom ett slags *rätt*, att staten begävar det med ett läroverk. Rättvisan och billigheten härav synas ingalunda oontvistliga. Man kan därför vara övertygad om att, ifall propositionen bifalles och vi alltså nu, första gången efter år 1902, slå in på att upprätta nya statsläroverk, så är detta endast en begynnelse, vars fortsättning det blir mycket svårt att motsätta sig.

Departementschefen uttalar i sitt anförande till statsrådsprotokollet den meningen, att »i valet mellan de två skolformerna, statssamskolan och den kommunala mellanskolan, vilkas undervisning syftar till ungefär enahanda mål och som båda äro i ekonomiskt hänseende beroende på samverkan mellan stat och kommun, en viss hänsyn bör tagas till de önskingar, som göra sig gällande inom vederbörande samhällen».

Det förefaller mig, som om man med denna uppfattning lätt kunde komma att bli utsatt för mycket godtyckliga fordringar. När staten, såsom här är fallet, tillhandahåller kommunerna en förmån, för vars åtnjutande statsmakterna stadgat vissa villkor, kan det icke vara den enskilda kommunens sak att efter behag vraka dessa villkor och kräva att

erhålla den åstundade förmånen på annat sätt och i annan form, vilka den själv finner för sig angenämare. Saken förhåller sig ju nämligen så, att ifall Sollefteå samhälle ville skaffa sig en kommunal mellanskola, behövde det endast fullgöra de fastställda fordringarna för att få sin önskan förverkligad. Då det nu i stället begär en statssamskola, så beror detta huvudsakligen därpå, att det i själva verket underkänner den läroverkstyp, som inrättades år 1909, samt den grundsats om folkskolan såsom bottenskola, vilken 1909 års proposition och riksdagsbeslut uttryckligen avsågo att åtminstone inom ett område av det offentliga undervisningsväsendet förverkliga. De kommitterade, som formulerat Sollefteå köpings och Sollefteå sockens framställning till Kungl. Maj:t, dölja ej heller, att de fullständigt förkasta denna läroverkstyp och denna grundsats. Folkskolans egentliga mål — säga de — är uppenbarligen ett helt annat än att preparera för mellanskolan; att då med folkskolan såsom underlag på endast fyra år genomgå kurserna för realskoleexamen måste kräva en mycket forcerad läsning; klasserna måste göras små, inträdesprövningen ytterst sträng; antalet veckotimmar måste utsträckas över det normala; en följd härav bleve, utom risk för överansträngning, att endast mera begåvade barn kunde med fördel genomgå mellanskolan på den avsedda tiden av fyra år; för de lärjungar, som önskade fortsätta till studentexamen, fördröjdes denna icke sällan två hela år, vilket skulle bli synnerligen olägligt för officerssönerna i Sollefteå o. s. v.

Det är ej min avsikt att här bemöta denna kommitterades kritik av riksdagsbeslutet 1909. Jag vill endast i förbigående anmärka oriktigheten i den av mången hysta föreställningen, att kommunala mellanskolan skulle mottaga barn endast från folkskolor (ja, endast från folkskolor av A-typen), samt att dess lärjungar måste bli rätt mycket »fördröjda» i sina studier och komma att avlägga sin realskoleexamen vid högre ålder än andra. Verkliga förhållandet är, att kommunala mellanskolan är tillgänglig för lärjungar med vilken föregående utbildning som helst, blott den fyller måttet, samt att medelåldern för realskoleexamen vid slutet av senaste läsår var: vid högre läroverk 17,05 år, vid realskolor 16,68 år, vid statssamskolor 16,58 år, vid kommunala mellanskolor 16,67 år, vid enskilda mellanskolor 16,85 år, vid anstalter av andra slag 17,3 år samt efter enskild undervisning 18,85 år, för samtliga examinerade 17,07 år. Om ett fördröjande av studentexamen äger rum till följd av olikheten mellan realskolans slutklass och gymnasiets begynnelseålder, varom mig veterligen ingen utredning gjorts, beror denna olägenhets avhjälpande av det ännu olösta spørsmålet om gymnasiets omorganisation och om lämpligaste sättet för dess anslutning till läroverkets nederstadium.

Vare härmed hur som helst: är Sollefteåkommittéens kritik av kommunala mellanskolan giltig, så riktar den sig i alla händelser icke blott mot en tilltänkt sådan skola i Sollefteå, utan mot samtliga bestående skolor av ifrågasvarande art, och den bör då icke leda till en undantagsåtgärd ensamt för nämnda ort, utan till ett avskaffande av kommunala mellanskolan över huvud, d. v. s. till en ganska genomgripande revision av hela vår nyaste läroverkslagstiftning.

En dylik revision skulle emellertid bliva mycket olik den, om vilken departementschefen i slutet av sitt anförande finner sig pliktig att erinra, den nämligen, som riksdagen antytt i sin skrivelse den 30 maj 1913 angående regleringen av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel. Dåvarande departementschefen hade i motiveringen till sitt förslag härom bland annat yttrat, att en ifrågasatt allmän revision av vårt läroverks-system i dess helhet svårligen kunde vara omedelbart förestående, att den icke heller borde forceras fram, att den tvärtom bäst komme såsom ett lugnt och väl förberett resultat av en småningom försiggående planmässig utveckling, samt att realskola och kommunal mellanskola därför tillsvidare borde få arbeta vid sidan av varandra, så att en på verklig erfarenhet grundad jämförelse dem emellan bleve möjlig. Gentemot detta uttalande betonade riksdagen i nämnda skrivelse, att en allmän revision av läroverksfrågan och av hela det offentliga undervisningsväsendet dock icke alltför länge torde kunna undanskjutas, samt att det därvid kunde antagas, att läroanstalter uppstode, som, utan att vara högre allmänna läroverk eller realskolor, likväl inginge såsom ett led i den av staten helt eller till sin huvudsakliga del uppehållna allmänna läroverksorganisationen. Någon närmare utveckling av innebörden i detta riksdagsuttalande har visserligen ej blivit given, men alldeles påtagligt är, att den däruti omnämnda revisionen var avsedd att gå i en riktning *fullständigt motsatt* den, som skulle inslås, ifall riksdagen godkände K. M:s nu föreliggande förslag om inrättande av sexklassig statssamskola i Sollefteå.

Då en omkastning i den skolpolitik, som riksdagen länge följt och som båda kamrarna ännu 1913 visat sig omfatta, enligt min tanke skulle vara fullständigt omotiverad, hemställer jag,

att det i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln, punkten 109, framställda förslaget om inrättande av en statssamskola i Sollefteå icke måtte av riksdagen bifallas.

Stockholm den 26 januari 1915.

Fridtjuv Berg.